

DOI: <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2026-59-82>

УДК 37.042.4: 004:316.476

Болтовська Людмила Леонідівна

доктор філософії з економіки,
старший викладач кафедри економіки та підприємницької діяльності,
Вінницький національний аграрний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6202-998X>

Liudmyla Boltovska

Vinnytsia National Agrarian University

ГЛОБАЛЬНА КОНКУРЕНЦІЯ ТА УПРАВЛІННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВ У РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНИХ ЕКОНОМІК

GLOBAL COMPETITION AND ENTERPRISE COMPETITIVENESS MANAGEMENT IN THE DEVELOPMENT OF NATIONAL ECONOMIES

Анотація. У статті досліджено вплив глобальної конкуренції на розвиток національних економік та обґрунтовано необхідність формування стратегічних підходів до управління конкурентоспроможністю підприємств. Визначено ключові фактори конкурентоспроможності, зокрема рівень технологічного розвитку, інноваційний потенціал, якість інституційного середовища та ефективність державної політики. Доведено взаємозв'язок між макроекономічними умовами та результативністю діяльності підприємств. Обґрунтовано, що стратегічне управління має базуватися на інноваціях, цифровізації та адаптації до глобального середовища. Результати дослідження можуть бути використані для формування ефективних стратегій розвитку підприємств.

Ключові слова: глобальна конкуренція; національна економіка; конкурентоспроможність; підприємство; стратегічне управління; глобалізація; інновації; економічний розвиток; конкурентні переваги; цифровізація.

Summary. The article investigates the impact of global competition on the development of national economies and substantiates the necessity of forming effective strategic approaches to managing enterprise competitiveness under globalization. The relevance of the study is determined by intensification of competitive pressures in global markets, which leads to structural transformations in economic systems and increases the requirements for efficiency, adaptability, and innovation at both macro- and microeconomic levels. The purpose of the study is to identify key determinants of national and enterprise competitiveness and to justify strategic directions for their enhancement in a globalized environment. The methodological basis of the research includes general scientific methods such as analysis, synthesis, comparison, systematization, and a structural-functional approach, which allowed identifying the interconnections between macroeconomic conditions and enterprise performance. The study determines that the competitiveness of national economies is shaped by a combination of factors, including technological development, innovation capacity, institutional quality, infrastructure development, and the effectiveness of state economic policy. Particular attention is paid to the role of digital transformation and innovation processes as critical drivers of sustainable competitive advantages. The interdependence between macroeconomic stability and enterprise competitiveness is substantiated. It is established that favorable institutional conditions, access to resources, and developed infrastructure significantly enhance business performance and market positioning. At the same time, enterprises act as key agents in strengthening national competitiveness through the implementation of innovative strategies and efficient resource management. The results of the study prove that strategic management of enterprise competitiveness should be based on adaptability to global changes, digitalization of business processes, continuous innovation, and the development of long-term competitive advantages. It is argued that strengthening enterprise competitiveness contributes to the overall economic growth and global positioning of national economies. The practical significance of the research lies in the possibility of applying the obtained results for improving enterprise strategies, enhancing competitiveness at both micro and macro levels, and forming effective economic policies in the context of global competition.

Keywords: global competition; national economy; competitiveness; enterprise; strategic management; globalization; innovation; economic development; competitive advantages; digitalization.

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку світової економіки характеризується посиленням процесів глобалізації, зростанням взаємозалежності національних економік та загостренням конкурентної боротьби на міжнародних ринках. У цих умовах глобальна конкуренція стає визначальним фактором, що впливає на темпи економічного зростання, структуру національних економік та їх позиції у світовому господарстві. Країни змушені адаптувати свої економічні системи до нових викликів, пов'язаних із технологічними змінами, цифровізацією, інноваційним розвитком та трансформацією глобальних ланцюгів створення вартості.

Водночас підвищення конкурентоспроможності національної економіки значною мірою залежить від ефективності функціонування підприємств як основних суб'єктів господарювання. Саме на мікрорівні формуються ключові конкурентні переваги, які в подальшому визначають позиції країни у глобальному економічному середовищі. У зв'язку з цим особливого значення набуває стратегічне управління конкурентоспроможністю підприємств, що передбачає здатність адаптуватися до динамічних змін зовнішнього середовища, впроваджувати інновації та ефективно використовувати наявні ресурси.

Незважаючи на значну кількість наукових досліджень, присвячених проблемам глобальної конкуренції та конкурентоспроможності, залишається недостатньо розкритим питання комплексного взаємозв'язку між макроекономічними умовами розвитку національних економік та стратегічними підходами до управління конкурентоспроможністю підприємств. Потребують подальшого дослідження механізми узгодження державної економічної політики та стратегій підприємств з метою забезпечення їх ефективної інтеграції у глобальний економічний простір.

Таким чином, актуальність теми зумовлена необхідністю поглибленого дослідження впливу глобальної конкуренції на розвиток національних економік та обґрунтування ефективних стратегічних підходів до управління конкурентоспроможністю підприємств в умовах сучасних глобальних трансформацій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика впливу глобальної конкуренції на розвиток національних економік та формування ефективних підходів до управління конкурентоспроможністю підприємств є предметом активного наукового дискурсу як у світовій, так і у вітчизняній економічній науці. Значний внесок у дослідження конкурентоспроможності національних економік здійснив Michael E. Porter [1], який обґрунтував системний підхід до формування конкурентних переваг країн. Подальший розвиток цих ідей представлено у доповідях

World Economic Forum [6], де оцінювання конкурентоспроможності здійснюється на основі інтегральних індексів.

Вагомий внесок у дослідження глобалізаційних процесів здійснено Joseph E. Stiglitz [2] та Paul Krugman [3], які аналізують вплив глобальної конкуренції на структуру світової економіки та нерівномірність розвитку країн. Теоретичні засади формування конкурентних переваг підприємств розкрито у працях Jay Barney [4], а стратегічні аспекти управління конкурентоспроможністю підприємств – у дослідженнях Michael A. Hitt, R. Duane Ireland та Robert E. Hoskisson [5].

Сучасні дослідження міжнародних організацій, зокрема OECD [8; 9], World Bank [10; 11] та UNCTAD [12; 13], акцентують увагу на ролі глобальних ланцюгів створення вартості, цифровізації та інституційного розвитку у формуванні конкурентоспроможності економік.

Окрему увагу слід приділити дослідженням цифровізації економіки як ключового чинника конкурентоспроможності. Зокрема, у роботі Л.Л. Болтовської [14] обґрунтовано значення цифрових технологій для підвищення ефективності економічних систем.

Метою дослідження є визначення впливу глобальної конкуренції на розвиток національних економік, виявлення ключових факторів формування їх конкурентних переваг у сучасному міжнародному економічному середовищі, а також обґрунтування ефективних теоретичних і прикладних підходів до управління конкурентоспроможністю підприємств в умовах глобальних економічних трансформацій. Особливу увагу приділено дослідженню взаємозв'язку між макроекономічними умовами розвитку та результативністю функціонування підприємств, визначенню ролі інновацій, цифровізації та стратегічного управління у забезпеченні стійких конкурентних позицій як на рівні підприємств, так і на рівні національної економіки в цілому.

Виклад основного матеріалу дослідження. Глобальна конкуренція є визначальною характеристикою сучасного етапу розвитку світової економіки, що суттєво впливає на структуру, динаміку та ефективність функціонування національних економік. В умовах посилення процесів глобалізації відбувається інтенсивне зростання взаємозалежності країн, що зумовлює необхідність формування нових підходів до забезпечення їх конкурентоспроможності. Як зазначає М. Портер, конкурентні переваги країн формуються через ефективну взаємодію факторних умов, попиту, споріднених галузей та стратегій підприємств [1].

Сучасні дослідження свідчать, що глобальна конкуренція сприяє трансформації економічних систем, стимулюючи інноваційний розвиток та підвищення продуктивності. Згідно з даними

World Economic Forum, країни з високим рівнем інноваційного потенціалу, цифровізації та якості інституцій демонструють вищі позиції у глобальних рейтингах конкурентоспроможності [2]. Це підтверджує, що ключовими чинниками розвитку національних економік є не лише ресурсна база, але й ефективність управління, рівень технологічного розвитку та здатність до адаптації.

У сучасних умовах особливого значення набуває інтеграція країн у глобальні ланцюги створення вартості, що забезпечує доступ до нових ринків, інвестицій та технологій. За даними OECD, участь у глобальних виробничих мережах сприяє підвищенню продуктивності праці та економічному зростанню [8]. Водночас така інтеграція посилює конкуренцію між країнами та вимагає підвищення ефективності національних економічних систем.

Важливим аспектом є також вплив глобальної конкуренції на структуру економіки. Як зазначає П. Кругман, конкурентоспроможність країни значною мірою визначається рівнем продуктивності, що формується під впливом технологічних інновацій та ефективного використання ресурсів [4]. У свою чергу, Дж. Стігліц підкреслює, що глобалізація створює як можливості, так і ризики, зокрема посилення економічної нерівності та залежності від зовнішніх факторів [3].

Таким чином, глобальна конкуренція виступає рушієм розвитку національних економік, водночас формуючи нові виклики, пов'язані з необхідністю підвищення їх адаптивності, інноваційності та ефективності управління. Конкурентоспроможність національних економік формується під впливом сукупності взаємопов'язаних факторів макро-

та мікрорівня, серед яких ключове місце займають якість інституційного середовища, рівень розвитку інфраструктури, макроекономічна стабільність, людський капітал та інноваційний потенціал [2]. Водночас на мікрорівні визначальну роль відіграють підприємства, які формують конкурентні переваги через ефективне використання ресурсів, впровадження інновацій та застосування сучасних управлінських підходів; відповідно до ресурсної теорії Дж. Барні, стійкі конкурентні переваги забезпечуються наявністю унікальних ресурсів і компетенцій, що є важковідтворюваними конкурентами [5]. Узагальнення зазначених підходів дозволяє систематизувати фактори конкурентоспроможності, що відображено на рис. 1.

Взаємозв'язок цих факторів визначає загальний рівень конкурентоспроможності економіки. Зокрема, ефективна державна політика створює сприятливе середовище для розвитку підприємств, які, у свою чергу, забезпечують економічне зростання.

В умовах глобальної конкуренції стратегічне управління конкурентоспроможністю підприємств набуває особливого значення. Воно передбачає формування довгострокових конкурентних переваг, адаптацію до змін зовнішнього середовища та ефективне використання ресурсного потенціалу.

Сучасні дослідження свідчать, що ключовими напрямками підвищення конкурентоспроможності підприємств є: інноваційний розвиток, цифровізація бізнес-процесів, орієнтація на міжнародні ринки, формування гнучких стратегій управління.

Важливим чинником підвищення конкурентоспроможності підприємств у сучасних умовах

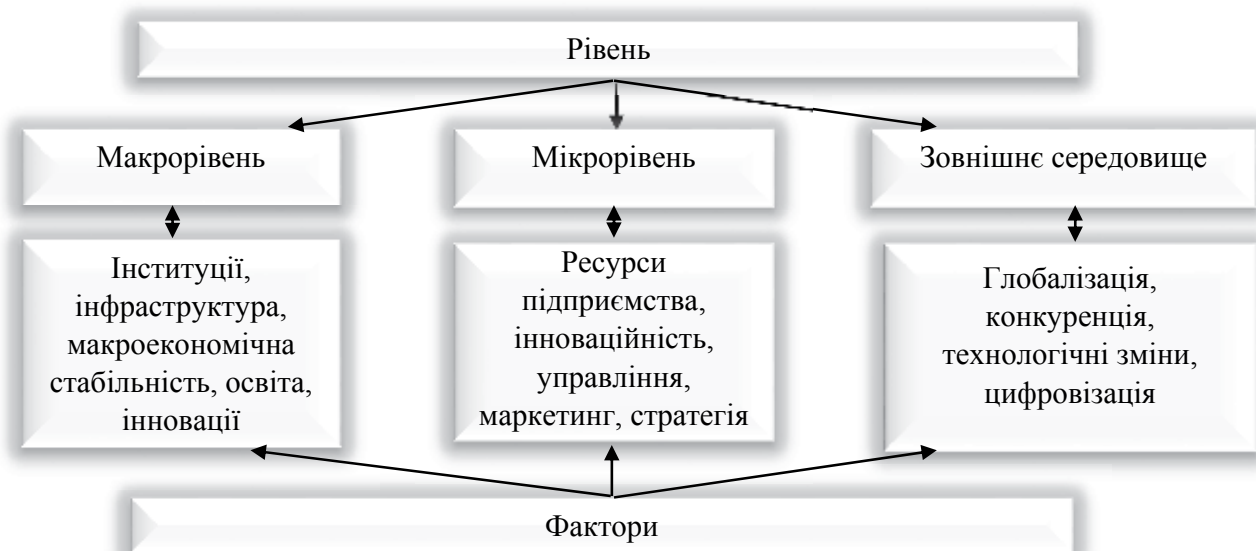

Рисунок 1 – Фактори конкурентоспроможності національних економік та підприємств

Джерело: сформовано автором на основі дослідження

є цифрова трансформація економіки, яка забезпечує підвищення ефективності управління, оптимізацію бізнес-процесів та розширення доступу до міжнародних ринків. У цьому контексті особливого значення набувають інвестиції у цифрову інфраструктуру та розвиток цифрових компетенцій. Як свідчать сучасні дослідження, цифровізація виступає ключовим драйвером підвищення конкурентоспроможності як підприємств, так і національної економіки в цілому [14].

За даними OECD, цифровізація сприяє підвищенню продуктивності підприємств та їх інтеграції у глобальні ринки [9]. Водночас, конкурентоспроможність підприємства значною мірою залежить від здатності адаптувати маркетингові стратегії до умов міжнародного середовища [5].

В умовах посилення глобальної конкуренції та прискорення процесів цифровізації особливого значення набуває оцінювання рівня конкурентоспроможності національних економік у міжнародному вимірі. Це дозволяє не лише визначити позиції окремих країн у світовому економічному просторі, але й виявити ключові фактори, що формують їх конкурентні переваги та визначають перспективи розвитку. У сучасній економічній науці одним із найбільш комплексних інструментів такого оцінювання є індекс глобальної конкурентоспроможності, що розраховується World Economic Forum [6], який охоплює широкий спектр показників, зокрема якість інституцій, рівень розвитку інфраструктури, макроекономічну стабільність, стан системи освіти, рівень інноваційності та технологічної готовності.

Особливістю сучасного етапу розвитку є те, що конкурентоспроможність національних економік дедалі більше залежить не від наявності природних ресурсів, а від здатності ефективно використовувати знання, інновації та цифрові технології. У цьому контексті цифровізація виступає не лише як інструмент підвищення ефективності діяльності підприємств, але й як важливий фактор структурної трансформації економіки в цілому. Вона сприяє підвищенню продуктивності праці, зниженню транзакційних витрат, розширенню доступу до міжнародних ринків та формуванню нових бізнес-моделей.

Водночас рівень розвитку національної економіки значною мірою визначається ефективністю функціонування підприємств, які є основними суб'єктами створення доданої вартості. Саме на рівні підприємств реалізуються інновації, впроваджуються сучасні управлінські рішення та формуються конкурентні стратегії. Таким чином, конкурентоспроможність підприємств виступає базовим елементом конкурентоспроможності національної економіки, а її забезпечення потребує узгодження дій на макро- та мікрорівнях.

З огляду на зазначене, оцінювання рівня конкурентоспроможності національних економік потребує застосування комплексних аналітичних підходів, які дозволяють врахувати як макроекономічні умови розвитку, так і ефективність функціонування підприємницького сектору. Такий підхід забезпечує можливість об'єктивного порівняння економік, виявлення ключових факторів конкурентних переваг та визначення напрямів їх подальшого розвитку.

У цьому контексті важливим є порівняльний аналіз конкурентоспроможності країн, що дозволяє визначити їх позиції у глобальних рейтингах і оцінити ефективність економічної політики, а також виявити зв'язок між інституційним розвитком, інноваційним потенціалом і результативністю підприємств. Країни-лідери демонструють високі показники завдяки ефективному державному управлінню, розвиненій інфраструктурі, якій освіті та активному впровадженню інновацій, що формує сприятливе середовище для розвитку бізнесу. Натомість економіки з нижчим рівнем конкурентоспроможності стикаються з інституційними обмеженнями, недостатнім доступом до фінансових ресурсів і низькою інноваційною активністю, що стримує розвиток підприємств. Таким чином, аналіз глобальної конкурентоспроможності дозволяє визначити стратегічні орієнтири розвитку, результати якого узагальнено на рис. 2.

Аналіз представлених даних свідчить про суттєву диференціацію рівнів конкурентоспроможності національних економік у глобальному економічному середовищі. Лідруючі позиції у рейтингу займають економіки, які характеризуються високим рівнем інституційного розвитку, значними інвестиціями в інновації та ефективним використанням людського капіталу. Зокрема, такі країни як Сінгапур, США та Нідерланди демонструють стабільно високі показники конкурентоспроможності, що обумовлено їх здатністю швидко адаптуватися до змін глобального середовища та впроваджувати передові технології [6].

Високі позиції цих країн пояснюються також ефективною державною політикою, спрямованою на підтримку інноваційної діяльності, розвиток підприємництва та створення сприятливого бізнес-середовища. У таких умовах підприємства отримують можливість реалізовувати довгострокові стратегії розвитку, що забезпечує формування стійких конкурентних переваг. Це підтверджує тезу про те, що конкурентоспроможність національної економіки значною мірою визначається рівнем розвитку її корпоративного сектору.

Водночас країни з нижчими показниками конкурентоспроможності, зокрема Україна, стикаються з рядом системних обмежень, які стримують їх економічний розвиток. Серед таких

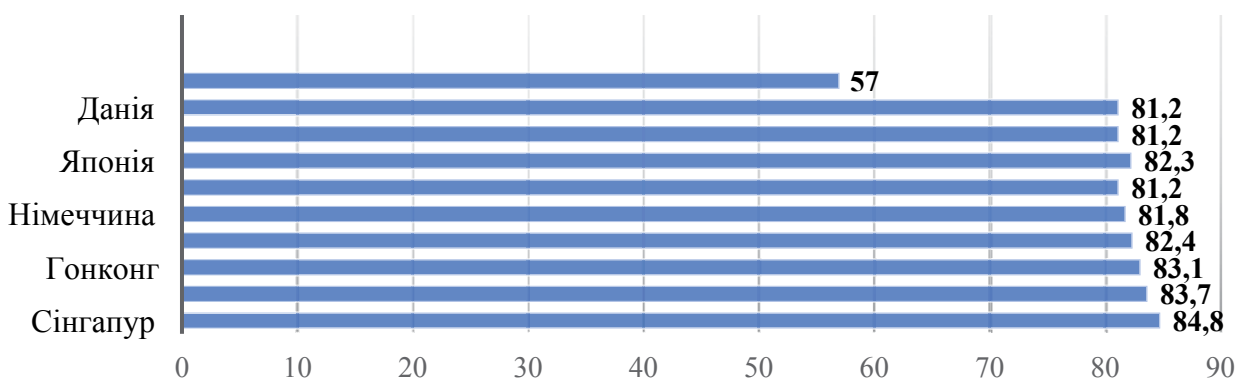

Рисунок 2 – Рівень глобальної конкурентоспроможності окремих країн світу

Джерело: складено автором на основі даних World Economic Forum [6]

обмежень можна виділити недостатній рівень розвитку інституцій, обмежений доступ до фінансових ресурсів, низьку інноваційну активність та проблеми у сфері державного управління. Це негативно впливає на діяльність підприємств, знижуючи їх здатність конкурувати на міжнародних ринках.

Суттєвим фактором, що визначає відмінності у рівнях конкурентоспроможності країн, є рівень цифровізації економіки. Країни-лідери активно впроваджують цифрові технології у всі сфери економічної діяльності, що дозволяє підвищити продуктивність, оптимізувати бізнес-процеси та забезпечити більш ефективне використання ресурсів. У свою чергу, країни, що відстають у цифровому розвитку, втрачають конкурентні позиції через обмежені можливості адаптації до сучасних викликів [10].

Аналіз також свідчить про наявність тісного взаємозв'язку між рівнем розвитку національної економіки та ефективністю функціонування підприємств. У країнах із високим рівнем конкурентоспроможності підприємства діють у сприятливому середовищі, що стимулює їх до інноваційної активності та розширення діяльності. Натомість у країнах із нижчим рівнем розвитку підприємства змушені функціонувати в умовах підвищених ризиків та обмежених можливостей, що негативно впливає на їх конкурентоспроможність.

Таким чином, результати аналізу підтверджують, що глобальна конкуренція формує нові вимоги до національних економік та підприємств, зокрема щодо підвищення рівня інноваційності, ефективності управління та здатності до адаптації. Це обумовлює необхідність розробки комплексних стратегій розвитку, спрямованих на посилення конкурентних позицій як на рівні держави, так і на рівні підприємств.

Отже, підвищення конкурентоспроможності національних економік безпосередньо пов'язане з ефективністю управління конкурентоспроможністю підприємств, що зумовлює необхідність

більш детального дослідження стратегічних підходів до її забезпечення.

У сучасних умовах глобальної конкуренції ефективне управління конкурентоспроможністю підприємств стає ключовим фактором забезпечення їх стійкого розвитку та зміцнення позицій на міжнародних ринках. Підприємства функціонують у середовищі, що характеризується високим рівнем невизначеності, швидкими технологічними змінами та посиленням конкурентного тиску, що вимагає застосування стратегічних підходів до управління.

Стратегічне управління конкурентоспроможністю передбачає формування довгострокових конкурентних переваг на основі ефективного використання ресурсів, впровадження інновацій та адаптації до змін зовнішнього середовища. Як зазначається у працях М. Хітта, Р. Айрленда та Р. Хоскінсона [5], ключовою передумовою успішної діяльності підприємств є здатність формувати та реалізовувати стратегії, орієнтовані на створення цінності для споживача та досягнення стійких конкурентних позицій.

Одним із базових підходів до забезпечення конкурентоспроможності підприємств є ресурсна концепція, згідно з якою конкурентні переваги формуються на основі унікальних ресурсів та компетенцій, що є важкодоступними для конкурентів [4]. До таких ресурсів належать технологічні можливості, людський капітал, організаційна культура та інноваційний потенціал підприємства.

Водночас у сучасних умовах дедалі більшого значення набуває динамічний підхід до управління, який передбачає здатність підприємства швидко адаптуватися до змін зовнішнього середовища. Це особливо актуально в умовах цифровізації, коли технологічні інновації суттєво змінюють конкурентне середовище та створюють нові можливості для розвитку бізнесу.

Систематизація основних стратегічних підходів до управління конкурентоспроможністю підприємств наведена у таблиці 1.

Таблиця 1 – Стратегічні підходи до управління конкурентоспроможністю підприємств

Підхід	Характеристика	Основна мета
Ресурсний	Орієнтація на внутрішні ресурси та компетенції	Формування унікальних конкурентних переваг
Інноваційний	Впровадження нових технологій і продуктів	Підвищення ефективності та ринкової позиції
Маркетинговий	Орієнтація на потреби споживачів	Збільшення частки ринку
Стратегічний	Довгострокове планування розвитку	Забезпечення стійкої конкурентоспроможності
Цифровий	Використання цифрових технологій	Підвищення продуктивності та гнучкості

Джерело: узагальнено автором на основі [4; 5; 8]

Використання зазначених підходів дозволяє підприємствам формувати ефективні стратегії розвитку та забезпечувати конкурентні переваги в умовах глобального середовища. Водночас їх реалізація потребує врахування специфіки галузі, рівня розвитку національної економіки та особливостей зовнішнього середовища.

Особливого значення в сучасних умовах набуває цифровий підхід, який передбачає активне впровадження інформаційних технологій у бізнес-процеси підприємства. Це дозволяє підвищити ефективність управління, скоротити витрати та забезпечити більш швидку адаптацію до змін ринку. Як свідчать дослідження OECD, цифровізація є одним із ключових факторів підвищення продуктивності та конкурентоспроможності підприємств у глобальному середовищі [9].

Таким чином, стратегічне управління конкурентоспроможністю підприємств є складним багатовимірним процесом, що вимагає інтеграції різних підходів та інструментів. Його ефективність значною мірою визначає рівень конкурентоспроможності не лише окремих підприємств, але й національної економіки в цілому.

Розглянуті теоретичні підходи до управління конкурентоспроможністю підприємств дозволяють зробити висновок, що в умовах глобальної конкуренції ключовим фактором успішного функціонування суб'єктів господарювання є їх здатність адаптуватися до динамічних змін зовнішнього середовища та ефективно використовувати наявний ресурсний потенціал. Водночас зазначені підходи не можуть розглядатися ізольовано від макроекономічного контексту, оскільки конкурентоспроможність підприємств значною мірою формується під впливом умов функціонування національної економіки.

У сучасній економічній науці все більшого поширення набуває підхід, згідно з яким конкурентоспроможність розглядається як результат взаємодії багаторівневих факторів, що охоплюють як внутрішнє середовище підприємства, так і зовнішні економічні, інституційні та соціальні умови. Такий підхід передбачає необхідність комплексного аналізу взаємозв'язків між макро-

економічними процесами та діяльністю підприємств, що дозволяє більш глибоко зрозуміти механізми формування конкурентних переваг [11].

Важливим елементом цього підходу є усвідомлення того, що підприємства не функціонують у вакуумі, а є складовими національної економічної системи, яка формує базові умови їх діяльності. Зокрема, рівень розвитку інституційного середовища, якість державного управління, стабільність економічної політики, доступ до фінансових ресурсів та рівень розвитку інфраструктури безпосередньо впливають на можливості підприємств щодо реалізації ефективних стратегій розвитку.

У цьому контексті доцільно підкреслити, що сучасна глобальна економіка характеризується високим рівнем відкритості та інтегрованості, що зумовлює посилення конкуренції не лише між підприємствами, але й між національними економіками. Це означає, що конкурентоспроможність підприємств дедалі більше залежить від здатності країни забезпечити сприятливі умови для їх функціонування, зокрема шляхом формування ефективної економічної політики, розвитку інноваційної інфраструктури та підтримки підприємницької діяльності.

Водночас слід зазначити, що вплив макроекономічного середовища на діяльність підприємств не є однозначним. З одного боку, сприятливі умови функціонування можуть стимулювати розвиток підприємств та підвищення їх конкурентоспроможності. З іншого боку, несприятливі фактори, такі як економічна нестабільність, високий рівень регуляторного навантаження чи обмежений доступ до фінансових ресурсів, можуть суттєво обмежувати можливості підприємств щодо реалізації їх стратегічного потенціалу.

Особливої актуальності набуває питання узгодження стратегій розвитку підприємств із загальнонаціональними пріоритетами економічного розвитку. У сучасних умовах ефективне функціонування підприємств потребує не лише внутрішньої оптимізації бізнес-процесів, але й врахування зовнішніх факторів, що визначають умови їх діяльності. Це передбачає необхідність

формування інтегрованих стратегій, які поєднують інтереси держави та бізнесу з метою забезпечення сталого економічного розвитку.

У цьому контексті особливого значення набуває концепція сталого розвитку, яка передбачає гармонізацію економічних, соціальних та екологічних аспектів діяльності підприємств. Впровадження принципів сталого розвитку дозволяє підприємствам не лише підвищити свою конкурентоспроможність, але й забезпечити довгострокову стабільність функціонування в умовах глобальних викликів [15].

Крім того, сучасні тенденції розвитку світової економіки свідчать про зростання ролі інновацій та цифрових технологій у формуванні конкурентних переваг. Підприємства, які активно впроваджують інновації, мають значно вищі шанси на успіх у глобальному конкурентному середовищі, оскільки це дозволяє їм підвищити ефективність діяльності, скоротити витрати та запропонувати ринку нові продукти і послуги [14].

Не менш важливим є і людський фактор, оскільки саме людський капітал виступає основою інноваційного розвитку та забезпечення конкурентоспроможності підприємств. Інвестиції у розвиток персоналу, підвищення кваліфікації та формування сучасних управлінських компетенцій є необхідною умовою для успішного функціонування підприємств у глобальному середовищі.

Таким чином, узагальнення теоретичних підходів до управління конкурентоспроможністю підприємств дозволяє зробити висновок про необхідність комплексного врахування як внутрішніх, так і зовнішніх факторів їх розвитку. В умовах глобальної конкуренції підприємства повинні формувати гнучкі стратегії, здатні забезпечити їх адаптацію до змін зовнішнього середовища та ефективно використання наявних можливостей [5].

З огляду на викладене, особливого значення набуває дослідження специфіки забезпечення конкурентоспроможності підприємств у межах конкретної національної економіки, що дозволяє врахувати її інституційні, економічні та соціальні особливості. У сучасних умовах глобалізації та посилення міжнародної конкуренції національні економіки перебувають під впливом складних трансформаційних процесів, які визначають можливість розвитку підприємницького сектору та формування його конкурентних переваг [2].

У цьому контексті конкурентоспроможність підприємств слід розглядати як результат взаємодії внутрішніх можливостей суб'єктів господарювання та зовнішніх умов їх функціонування, що формуються на рівні державної економічної політики. Важливу роль у цьому процесі відіграють інституційні чинники, зокрема рівень розвитку правової системи, ефективність регуляторного середовища та стабільність економічної політики [6].

Водночас важливим фактором забезпечення конкурентоспроможності підприємств є рівень їх інноваційного розвитку. У сучасній економіці саме інновації виступають ключовим джерелом формування конкурентних переваг, що дозволяє підприємствам не лише підвищувати ефективність діяльності, але й займати стійкі позиції на міжнародних ринках [11; 14].

Крім того, суттєвого значення набуває розвиток фінансового забезпечення підприємств, оскільки доступ до фінансових ресурсів визначає можливість реалізації інвестиційних та інноваційних проєктів [10].

Не менш важливим є врахування впливу глобальних економічних процесів, які визначають умови функціонування підприємств у міжнародному середовищі. Зокрема, участь у глобальних ланцюгах створення вартості відкриває нові можливості для розвитку підприємств, проте водночас підвищує рівень конкуренції та вимоги до якості продукції та ефективності виробництва. За даними OECD, інтеграція у глобальні виробничі мережі сприяє підвищенню продуктивності та конкурентоспроможності підприємств, однак потребує високого рівня технологічної готовності та управлінської ефективності [8].

Таким чином, забезпечення конкурентоспроможності підприємств у межах національної економіки є складним багатофакторним процесом, що потребує комплексного врахування внутрішніх і зовнішніх чинників та узгодження стратегій розвитку підприємств із загальнонаціональними пріоритетами для їх ефективної інтеграції у глобальний економічний простір [6; 10]. З огляду на це доцільним є більш детальний аналіз особливостей забезпечення конкурентоспроможності підприємств в Україні, яка характеризується специфічними умовами розвитку, пов'язаними з трансформацією економічної системи та впливом глобальних викликів. Для цього доцільно застосувати інструменти стратегічного аналізу, зокрема SWOT-аналіз, що дозволяє комплексно оцінити внутрішній потенціал підприємств і зовнішні фактори їх функціонування; результати такого аналізу наведено у таблиці 2.

Проведений SWOT-аналіз засвідчує, що конкурентоспроможність підприємств України формується під впливом поєднання значного внутрішнього потенціалу та системних зовнішніх обмежень. Наявність високого рівня людського капіталу, ресурсної бази та вигідного географічного положення створює передумови для розвитку конкурентних переваг, однак їх реалізація ускладнюється недосконалістю інституційного середовища, обмеженим доступом до фінансових ресурсів та недостатнім рівнем інноваційної активності. Водночас відкритість економіки та інтеграція у глобальні ринки формують нові мож-

Таблиця 2 – SWOT-аналіз конкурентоспроможності підприємств України в умовах глобальної конкуренції

<p>Сильні сторони (S)</p> <p>Високий рівень людського капіталу та освітнього потенціалу Вигідне географічне розташування та транзитний потенціал Значний природно-ресурсний потенціал Розвинений аграрний та ІТ-сектор Потенціал для інтеграції у глобальні ринки</p>	<p>Слабкі сторони (W)</p> <p>Недосконалість інституційного середовища Обмежений доступ до фінансових ресурсів Низький рівень інноваційної активності підприємств Високий рівень економічних і політичних ризиків Недостатній рівень цифровізації окремих галузей</p>
<p>Можливості (O)</p> <p>Інтеграція у глобальні ланцюги створення вартості Залучення іноземних інвестицій Розвиток цифрової економіки та інновацій Розширення експортного потенціалу Гармонізація з європейським економічним простором</p>	<p>Загрози (T)</p> <p>Посилення міжнародної конкуренції Економічна нестабільність Відтік кваліфікованої робочої сили Залежність від зовнішніх ринків Вплив глобальних кризових явищ</p>

Джерело: узагальнено автором на основі [2; 8; 14; 15]

ливості для розвитку підприємств, зокрема через залучення інвестицій, розширення експортної діяльності та впровадження цифрових технологій. Разом з тим посилення міжнародної конкуренції, економічна нестабільність та зовнішні шоки підвищують рівень ризиків, що вимагає від підприємств формування гнучких стратегій розвитку. Таким чином, підвищення конкурентоспроможності підприємств України можливе за умови ефективного використання наявних переваг, активізації інноваційної діяльності та узгодження стратегічних рішень на рівні бізнесу і державної економічної політики.

Висновки. У результаті дослідження встановлено, що глобальна конкуренція є визначальним фактором розвитку національних економік, зумовлюючи їх структурну трансформацію, посилення ролі інновацій і цифрових технологій та підвищення вимог до ефективності функціонування суб'єктів господарювання. Доведено, що конкурентоспроможність національної економіки формується під впливом взаємодії макро- та мікроекономічних факторів, серед яких ключовими є якість інституційного середовища, рівень технологічного розвитку, інноваційний потенціал

і ефективність державної політики. Визначено, що конкурентоспроможність підприємств є базовим елементом економічного розвитку, а її забезпечення в умовах глобальної конкуренції потребує інтеграції ресурсного, інноваційного, маркетингового та цифрового підходів.

Аналіз глобальної конкурентоспроможності країн засвідчив значну диференціацію їх розвитку, де лідируючі позиції забезпечуються поєднанням ефективної державної політики та розвинутого підприємницького сектору. Встановлено, що підприємства України мають значний потенціал розвитку, однак стикаються з інституційними обмеженнями, недостатнім доступом до фінансових ресурсів і низькою інноваційною активністю. Обґрунтовано, що підвищення їх конкурентоспроможності потребує комплексних заходів, спрямованих на розвиток інновацій, цифровізацію, удосконалення управління та посилення взаємодії держави і бізнесу. Таким чином, забезпечення конкурентоспроможності підприємств є ключовою передумовою розвитку національної економіки, а подальші дослідження доцільно спрямувати на розробку прикладних механізмів її підвищення.

Список використаних джерел:

1. Porter M.E. The Competitive Advantage of Nations. New York: Free Press, 1990. 855 p.
2. Stiglitz J.E. Globalization and Its Discontents. New York: W.W. Norton & Company, 2002. 304 p.
3. Krugman P. Competitiveness: A Dangerous Obsession. Foreign Affairs. 1994. Vol. 73, No. 2. P. 28–44.
4. Barney J. Firm Resources and Sustained Competitive Advantage. *Journal of Management*. 1991. Vol. 17, No. 1. P. 99–120. DOI: <https://doi.org/10.1177/014920639101700108>
5. Hitt M.A., Ireland R.D., Hoskisson R.E. Strategic Management: Competitiveness and Globalization. 12th ed. Boston: Cengage Learning, 2017. 960 p.
6. World Economic Forum. The Global Competitiveness Report 2019. Geneva, 2019. URL: <https://www.weforum.org/reports/the-global-competitiveness-report-2019>
7. World Economic Forum. Global Risks Report 2024. Geneva, 2024. URL: <https://www.weforum.org/reports/global-risks-report-2024>
8. OECD. Global Value Chains and Productivity. Paris: OECD Publishing, 2020. URL: <https://www.oecd.org>
9. OECD. OECD Digital Economy Outlook 2023. Paris: OECD Publishing, 2023. URL: <https://www.oecd.org/digital/oecd-digital-economy-outlook-2023/>

10. World Bank. World Development Report 2020: Trading for Development in the Age of Global Value Chains. Washington, DC: World Bank, 2020. 256 p.
11. World Bank. Digital Development Overview 2023. Washington, DC, 2023. URL: <https://www.worldbank.org/en/topic/digitaldevelopment>
12. UNCTAD. World Investment Report 2023. Geneva: United Nations, 2023. URL: <https://unctad.org/publication/world-investment-report-2023>
13. UNCTAD. Digital Economy Report 2023. Geneva, 2023. URL: <https://unctad.org/publication/digital-economy-report-2023>
14. Болтовська Л.Л. Цифрові технології як інструмент підвищення конкурентоспроможності економічної освіти. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія: «Економічні науки»*. 2025. № 7 (99). DOI: <https://doi.org/10.25313/2520-2294-2025-7-11240>
15. Koval V., Mikhno I., Udovychenko I., Gordiichuk Y., Kalina I. Sustainable natural resource management to ensure strategic environmental development. *Journal of Cleaner Production*. 2021. Vol. 278. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2020.123322>

References:

1. Porter M. E. (1990) *The Competitive Advantage of Nations*. New York: Free Press.
2. Stiglitz J. E. (2002) *Globalization and Its Discontents*. New York: W.W. Norton & Company.
3. Krugman P. (1994) *Competitiveness: A Dangerous Obsession*. *Foreign Affairs*, vol. 73(2), pp. 28–44.
4. Barney J. (1991) Firm Resources and Sustained Competitive Advantage. *Journal of Management*, vol. 17(1), pp. 99–120. DOI: <https://doi.org/10.1177/014920639101700108>
5. Hitt M. A., Ireland R. D., Hoskisson R. E. (2017) *Strategic Management: Competitiveness and Globalization* (12th ed.). Boston: Cengage Learning.
6. World Economic Forum (2019) *The Global Competitiveness Report 2019*. Available at: <https://www.weforum.org/reports/the-global-competitiveness-report-2019>
7. World Economic Forum (2024) *Global Risks Report 2024*. Available at: <https://www.weforum.org/reports/global-risks-report-2024>
8. OECD (2020) *Global Value Chains and Productivity*. Available at: <https://www.oecd.org>
9. OECD (2023) *OECD Digital Economy Outlook 2023*. Available at: <https://www.oecd.org/digital/oecd-digital-economy-outlook-2023/>
10. World Bank (2020) *World Development Report 2020: Trading for Development in the Age of Global Value Chains*. Washington, DC: World Bank.
11. World Bank (2023) *Digital Development Overview 2023*. Available at: <https://www.worldbank.org/en/topic/digitaldevelopment>
12. UNCTAD (2023) *World Investment Report 2023*. Available at: <https://unctad.org/publication/world-investment-report-2023>
13. UNCTAD (2023) *Digital Economy Report 2023*. Available at: <https://unctad.org/publication/digital-economy-report-2023>
14. Boltovska L. L. (2025) Tsyfrovі tekhnolohii yak instrument pidvyshchennia konkurentospromozhnosti ekonomichnoi osvity [Digital technologies as a tool for enhancing competitiveness of economic education]. *Mizhnarodnyi naukovyi zhurnal "Internauka". Seriya: Ekonomichni nauky*, no. 7(99). DOI: <https://doi.org/10.25313/2520-2294-2025-7-11240> (in Ukrainian)
15. Koval V., Mikhno I., Udovychenko I., Gordiichuk Y., Kalina I. (2021) Sustainable natural resource management to ensure strategic environmental development. *Journal of Cleaner Production*, vol. 278. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2020.123322>

Дата надходження статті: 09.04.2026

Дата прийняття статті: 30.04.2026

Дата публікації статті: 18.05.2026